

АЛТЕРНАТИВЕ СУФИКСУ *-ШТИНА* У ТВОРБИ ИМЕНИЦА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Сажетак: За предмет анализе узете су све именице са суфиксом *-штина* у српском језику. Грађа је ексцерпирана из *Обратног речника српскога језика* М. Николића и чини је 95 лексема. С обзиром на невелику продуктивност суфикса *-штина*, очекује се да се именице из грађе могу употребити и са алтернативном суфиксалном морфемом. Циљ овог истраживања јесте да се увиди који суфикси могу представљати алтернативу суфиксу *-штина*, као и да се испита семантичка блискост лексема са алтернативним суфиксалним морфемама. Значења примера из грађе утврђена су на основу речника Матице српске, а у њима су пронађене и именице са другачијим суфиксима додатим истим творбеним основама. Анализа примера показује да је доминантна апстрактна лексика, где се као алтернативе суфиксу *-штина* најчешће јављају *-ство* и *-ост* (*лукавштина* : *лукавство*, *лукавост*). Тако се и именице са аугментативним и пејоративним значењем могу, поред *-штина*, градити и помоћу суфикса *-(ч)ина*, *-етина* и сл. (*ракиштина* : *ракијчина*, *ракијетина*). Истраживањем је потврђено да готово свака именица на *-штина* може остварити идентично значење и са алтернативним суфиксом. Укупно 16 суфиксалних морфема долази на творбене основе из грађе као алтернатива. Ипак, суфикс *-штина* често утиче на пејоративну нијансу значења примера из грађе.

Кључне речи: суфиксација, суфикс *-штина*, алтернативе, творба именица, српски језик

1. Увод

Суфиксација је један од најпродуктивнијих начина творбе у српском језику, а доминантна је код именичке класе речи. Клајн (2003) наводи чак 400 суфикса који учествују у творби именица у српском језику. Међу њима преовлађују вишезначни суфикси, док је много мање оних који увек носе једно специфично значење.

Предмет овог истраживања чини 95 именица са суфиксом *-штина*. У грађи се налазе сви примери из *Обратног речника српскога језика* (Николић, 2000) потврђени у Матичиним речницима (РМС; РСЈ, 2011). Суфикс *-штина* представља сложена варијанту једног од најпродуктивнијих именичких суфикса у српском језику *-ина*. Настао је додавањем суфикса *-ина* на основу придева

на *-ски*, „ра је *sk* ispred *ina* [...] prešlo u *št*” (Маретић, 1899: 343). В. Јовановић (2010) истиче да је суфикс *-итина* „део непродуктивног творбеног модела (обележје народног говора или дијалекта)”. О његовој непродуктивности сведочи и то што се уопште не наводи у *Нормативној граматици српског језика* (Пипер, Клајн, 2014). Стога нам је циљ да испитамо творбене и семантичке специфичности именица са суфиксом *-итина* у српском језику и утврдимо (не) постојање облика са неком алтернативном суфиксалном морфемом. Посебну пажњу усмерићемо на испитивања семантичке блискости лексема са истом осном, а конкурентним суфиксима. Хипотеза је да суфикс *-итина* може учествовати у конкуренцији са другим суфиксима будући да је слабије продуктивности и семантички је спецификован. У сагледавању семантике ексцерпираних примера користићемо компоненцијалну анализу како би се издвојила заједничка сема под утицајем суфикса *-итина*, а потом упоредила значења примера из грађе и алтернативних примера са другим суфиксима.

Структура рада је следећа: у другом поглављу дајемо основне теоријске поставке у подручју истраживања. Треће поглавље бави се творбеном и семантичком анализом именица на *-итина*, а након тога, у четвртном поглављу, испитујемо карактеристике алтернативних суфиксалних морфема суфиксу *-итина* и конкурентне односе међу лексемама са истом осном, а различитим суфиксима. У петом поглављу дати су закључци свих питања о којима је било речи.

2. Досадашња проучавања

У литератури се суфикс *-итина* одређује као морфема коју одликује семантичка и деривациона сложеност. Полази се од порекла суфикса и његовог формирања у процесу спајања завршетка основе придева на *-ски* и суфикса *-ина*, што се одређује као перинтеграција (в. Стакић, 1987). Суфикс *-итина* доминантно долази на именичку или придевску творбену основу, која је најчешће фонетски промењена (Бабић, 2002; Клајн, 2003). На то утиче сугласничка група *-шт-* на почетку суфикса.

Именице на *-итина* „значе обично својство, рјеђе што конкретно” (Маретић, 1899: 343), чиме се указује на њихову апстрактност. Њихово значење које упућује на особину, стање или осећање са разлогом их обједињује у посебну семантичку групу именица (Ломпар, 2016). Међутим, јасни критеријуми разликовања апстрактног значења од конкретног не могу се поставити. Н. Хохлова (Khokhlova) истиче да је проблем у непрецизном дефинисању апстракције (2014: 8–11). Ова ауторка даје читав преглед формалних, семантичких, али и других ванјезичких критеријума за разликовање апстрактних од конкретних именица долазећи до закључка да се ниједан не може самостално примењивати без увида у остале (Хохлова 2014: 11).

Истраживачи су једногласни да примере на *-итина* у српском језику одликује пејоративни карактер, који се исказује у већој или мањој мери, а Стевановић (1986) наглашава да пејоративност потиче од форманта *-шт-*. Према

томе, значење овог суфикса је спецификовано за одређену групу лексема, за разлику од суфикса *-ина*, који чини његов саставни део. Именице на *-итина* одређују се и као *оказионализми грађени семантичком деривацијом*, јер је њихово значење „резултат измене значења творбене основе” (Оташевић, 2008: 89). На основу тога, закључује се да суфикс *-итина* има значајног утицаја на семантику целе изведене именице.

Примере са овим суфиксом анализирао је В. Вулетић (1972) у двама језицима. Контрастивно истраживање именица са суфиксом *-ицина* у руском и суфиксом *-итина* у српском језику показало је сличности, али и разлике у творби и употреби тих именица. Семантичке групе примера разноврсније су у руском језику, а ауторка примећује и руски утицај, тј. „утицај руске литературе и напредне критичке мисли” (Вулетић, 1972: 626) на ширење именица на *-итина* у српском језику (нпр. *обломовитина*). Вулетић (1972) напомиње да су порекло, као и пејоративна семантика ових суфикса истоветне у обама језицима. Такође, сви анализирани примери су мотивисани, али „мотивација не мора увек ићи само преко једне речи” (Вулетић, 1972: 613), нпр. *балканиитина* (уп. Ћорић, 2008). Код појединих примера уочава се придевска, али и именичка мотивација.

Истраживачи примећују и честу појаву конкурентних суфиксалних морфема у творби речи. Појава конкурентности суфикса настаје приликом грађења именица суфиксалном творбом. Именице се граде помоћу бројних суфикса, а неретко више њих долази на исту творбену основу. Победу најчешће односи један конкурентни облик који је у живој употреби. Ова појава запажена је у језику још у другој половини прошлог века. М. Павловић (1961) именује појаву конкурентности појмом *борба*. Његов рад представља један од првих у домаћој литератури у коме се истраживач осврће на могућност додавања различитих суфикса истој творбеној основи. Н. Бечева (2000: 197) бавила се проблемом дублетности код деминутива и аугментатива испитујући „да ли и у каквој мери постоји варијантност облика”. Ауторка указује на појаву творбених синонима, где варирају само суфикси додати истој основи, а „избор једног или другог облика зависи од контекста, од избора говорника, од танке стилске нијансе или можда од дијалекатског окружења” (Бечева, 2000: 200). Један од најзначајнијих доприноса у тумачењу конкурентности представља зборник радова *Competing Patterns in English Affixation* (Сантана Ларио, Валера, 2017). Поред теоријских објашњења ове појаве, аутори су се у радовима бавили и одређеним конкурентним именичким суфиксима у енглеском језику. Ову појаву испитује и Стојановић (2000) контрастирајући примере из српског и енглеског језика. Резултати наведених истраживања показали су да је и у енглеском језику често супротстављање суфикса, те се тежи њиховом семантичком раздвајању. Тако Стакић (2010), упркос синонимији која је доминантна код алтернативних суфикса, покушава да утврди могуће диференцирање њиховог значења. Поменути истраживачи потврдили су велику заступљеност морфема које могу бити конкурентне у творби речи.

3. Анализа грађе

Ексерпирана грађа из *Обратног речника српскога језика* М. Николића обухвата 95 лексема (в. Прилог). Суфикс *-штина* додаје се на творбене основе различитог типа, а значење „варира између опште апстрактног [...] и пејоративног” (Клајн, 2003: 210). Овај сложени суфикс од *-ина* слабије је продуктиван у српском језику. Иако је већ сложен, он учествује у творби других сложених суфикса: *-овштина/-евштина* и *-уштина*. Именице са сложеним варијантама суфикса *-штина* нису уврштене у грађу овог рада.

3.1. Творбени аспект

Основе примера на *-штина* су именичког, придевског или глаголског попрекла. Највише ексерпираних примера има придевску творбену основу (33 примера; 34,7%). Такве су именице *безобраштина*, *лукавштина*, *племенштина*, *сиромаштина*, *убоштина* и др. У зависности од завршетака придева, основе су или редуковане или фонетски прилагођене суфиксу. Од придева су настали и лингвистички појмови (*екавштина*, *икавштина* и др.). Основа је редукована код примера мотивисаних придевима на *-ски*, али и оних на *-(а)н* (*безобраштина*, *инокоштина*, *неподоштина*, *потрештина*). Именичка основа уочава се код 31 примера из грађе (32,6%). Примери настали по моделу *Ио + суфикс -штина* су *болештина*, *гнојштина*, *калуђерштина*, *нитковштина*, *пацовштина* и др. Међу њима су и примери од имена карактеристичних људи (*глембајевштина*, *тургењевштина* и др.). Са глаголском основом издвајају се само четири примера: *немаштина*, *задовољштина*, *закупштина* и *оставштина*. Осим *немаштина*, све именице садрже редуковану инфинитивну основу испред суфикса. Преостале именице из грађе (27 примера; 28,4%) имају двоструку мотивацију, те се могу тумачити као именички, али и као придевски деривати: *американштина*, *боемштина*, *грађанштина*, *енглештина*, *штокавштина* и др. Поред именица, могуће мотивне речи ових примера су придеви на *-ски*. У овој групи су доминантни примери са редукованом основом.

Структурно гледано, сви ексерпирани примери добијени су чистом суфиксацијом, а под утицајем суфикса *-штина* неретко долази до фонетских промена завршетка основе.

3.2. Семантички аспект

Када је у питању значење примера из грађе, такође се уочава више група. Прву семантичку групу чине именице са аугментативно-пејоративним значењем, с обзиром на то да суфикс *-штина* учествује у творби аугментативних именица. Такве су лексеме *врућинштина*, *гнојштина*, *пацовштина*, *ракиштина* и др. Сви примери из ове семантичке групе (6 примера; 6,3%) добијени су од именица, а значење им се појачава уз пејоративну сему. У речницима (РМС; РСЈ, 2011) код њих се наводе квалификатори *аугм.* и *пеј.* Друга група садржи 28 примера (29,5%), који означавају особину или стање: *богаштина*, *леништина*,

неваљалитина, *мајмунитина* и др. У питању је апстрактна лексика, а 13 примера има придевску основу. Именице мотивисане називом животиње метафорички упућују на понашање или поступке човека, који су слични животињским. Овој групи припадају и примери *американитина*, *французитина* и сл. са збирним значењем заснованим на стереотипном перципирању карактеристика људи једног народа, „најчешће оних са којима долазе у непосредан додир” (Ивановић, 2008: 158). Посебну групу чине називи језика, говора или наречја, попут *енглешитина*, *икавитина*, *латинитина*, *штокавитина* и сл. (15 примера; 15,8%). Искључиво са значењем језика користи се само *латинитина*, док су остали примери развили секундарну семантику (нпр. *енглешитина* ’енглески поглед на свет, енглески начин мишљења’¹; *немитина* ’немачки утицај, немачки дух, карактер’ и сл.). Осам примера (8,4%) издваја се по томе што означава неку идеологију, покрет, учење и сл., а мотивисани су именима писаца, књижевних јунака² и историјских и других личности: *глембајевитина*, *стахановитина*, *фарисејитина* и др. У последњој, петој семантичкој групи налазе се преостале именице из грађе (38 примера; 40%), које имају појединачно значење, тј. односе се на конкретне појединости (*потрепитина*, *прљавитина*, *скупитина* и др.). Семантика примера из грађе умногоме се ослања на мотивне речи.

Творбена и семантичка анализа ексцерпираних грађа показале су разноврсност лексема у погледу основа на које долази суфикс, као и значења које суфиксалне творенице реализују захваљујући додатом суфиксу. Издвојене су четири структурне групе, међу којима је најбројнија она са примерима мотивисаним придевом, док је од пет семантичких група више од трећине примера са појединачним, конкретизованим значењем, које не представља само модификацију значења мотивне речи већ упућује на одређену појединост.

4. Алтернативне суфиксалне морфеме

Већина примера из грађе истакнуту семантику може реализовати и са другим суфиксалним морфемама, међу којима су и продуктивнији суфикси у српском језику. Из речника (РМС; РСЈ, 2011) ексцерпирани су још 103 лексеме, чије се основе налазе у грађи, али уместо *-итина* у свом саставу имају друге суфиксе (в. Прилог). Тако 16 суфиксалних морфема учествује у конкуренцији са суфиксом *-итина*. Ипак, на 30 основа из грађе долази само суфикс *-итина*, те они немају алтернативу.

¹ Значења примера наводимо према изворима из којих је ексцерпирана грађа (РМС; РСЈ, 2011).

² Н. Ивановић (2008: 157) примећује да су књижевни јунаци чешћи од писаца у основи ових примера, будући да су они „изграђени рељефно, око једног маркантног скупа карактерних особина, услед чега лако постају стереотипни модели за именовање негативних скупова особина у друштву”.

4.1. Суфикс *-ство*

Укупно 36 основа из грађе (37,9%) може градити нове речи и са суфиксом *-ство*. Овај суфикс је најчешћи међу алтернативним суфиксима, јер је „један од изразито продуктивних свесловенских суфикса, који долази на именичке, придевске, глаголске, каткад и на друге основе” (Клајн, 2003: 185). Именице на *-ство* припадају категорији апстрактних именица, а означавају различите особине, стања и сл. Б. Стојановић (2012: 163) говорећи о именима особина уочава синонимију примера са суфиксима *-ство* и *-штина*, с тим што примери на *-штина* „имају пежоративну ноту у свом значењу”. Конкурентне примере из ове групе разврставамо према њиховој семантици.

Прву подгрупу примера чине апстрактне именице које исказују различите особине и својства: *галијотство*; *камелеонство* 'превртљивост, беспринципијелност'; *неваљалство*; *нитковство* 'нискост, подлост'; *убоштво* 'сиромаштво, беда' и др. Именице *галијотство* и *неваљалство* значењски су блиске, будући да означавају 'обешењаштво, несташлук, поквареност'. Сви наведени примери дефинишу се готово на исти начин као и примери на *-штина*. Код неких лексема са овим значењем лексикографи ни не наводе дефиницију. Тако осам примера из грађе у речницима (РМС; РСЈ, 2011) само упућује на следеће именице са суфиксом *-ство*: *азијатство*, *богатство*, *боемство*, *грубијанство*, *донжуанство*, *лупештво*, *сиромаштво* и *фарисејство*. Ове именице односе се на стања онога који је богат или сиромашан, као и на својства азијата, боема, грубијана, донжуана, лупежа или фарисеја. Уз упућивање на алтернативни облик, примери *азијаштина*, *боемштина*, *донжуанштина* и *фарисејштина* одређују се и квалификатором *пеј.*, на шта утиче суфиксална морфема.

Другу подгрупу чини 15 примера са конкретизованим значењем. Од апстрактног значења особине нечега добија се конкретно значење које именује предмет са том особином. У изворима се лексеме *неподопство*, *поганство* и *туђинство* дефинишу речима 'оно што је...' уз мотивни придев. Са истом семантиком користе се и алтернативни облици на *-штина*. У значењу примера *поганство* јавља се и конкретан појам 'нечасно, ружно дело'. Именице *прљавштина* и *рђавштина* имају конкретизовано значење које се односи на нешто прљаво/рђаво или одређену нечистоћу, за разлику од примера са алтернативним суфиксом *-ство*, који реферишу на особине³. И овде постоје лексеме на које се само упућује приликом одређивања именица на *-штина*. Такве су *бугарство*, *буржујство*, *германство*, *домобранство*, *ђаволство*, *европејство*, *јеврејство*, *лукавство* и *проклетство*. Именицом *буржујство* одређује се 'буржујско схватање односа у друштву, буржујски дух', *домобранство* се односи на војску, а *бугарство*, *германство* и *јеврејство* значе 'оно што карактерише Бугаре, Германе или Јевреје'. Сви алтернативни примери са суфиксом *-штина* имају истакнуту пејоративну нијансу значења, по чему се разликују од именица на *-ство*.

³ Са значењем 'особина онога што је прљаво/рђаво' фреквентнији су примери *прљавост* и *рђавост*, о којима ће бити више речи у наредном потпоглављу.

Готово сви примери са суфиксом *-ство* који су конкурентни са именицама из грађе имају исту семантику, те се могу равноправно користити. Једина разлика огледа се у пејоративној нијанси значења која се јавља код примера на *-штина*, а на то неретко упућују и лексикографи приликом дефинисања лексема. С обзиром на то да је *-ство* један од најпродуктивнијих суфикса за грађење апстрактне лексике (Ивановић, 2008), доминанто је значење особине, док само једна трећина примера има конкретизовано значење. Неподударност значења међу алтернативним облицима уочена је код примера са основама *прљав-* и *рђав-*, где су само именице на *-штина* са конкретизованом семантиком.

4.2. Суфикс *-ост*

Као најпродуктивнији суфикс за грађење апстрактних именица издваја се творбена морфема *-ост*. Примарна функција овог суфикса јесте поименичавање придева, али је он „у стању да номинализује готово сваку врсту речи” (Ивановић, 2008: 33). Продуктивност овог суфикса види се и у могућности да се 17 примера из грађе (17,9%) може градити и са овим суфиксом. „Велика бројност ових именица [...] појава је новије природе, будући да Вуков *Рјечник* из 1818. године броји тек 36 лексема на *-ост*” (Ивановић 2005: 89–90).

У овој групи примера такође доминира значење особине или својства. Као алтернатива примеру *опранштина* јавља се *опраност*, а заједно се одређују на следећи начин: ’особина и стање онога што је опрано, чистоћа, свежина’. Лексеме *блесавост*, *млитавост* и *племенитост* налазе се у речничком одређењу алтернативних именица са суфиксом *-штина*. На тај начин истакнути су фреквентнији облици, али и њихова значењска блискост.

Једини пример који се користи са конкретизованим значењем исто као и алтернатива на *-штина* јесте *потребност* ’оно што је потребно, потребна ствар, потреба’. Именице *инокоштина* и *превејанштина* имају конкретизовано значење, за разлику од конкурентних облика на *-ост* са апстрактним значењем особине или својства. За означавање мале породичне заједнице користи се *инокоштина*, док је *превејанштина* ’поступак превејанца’.

Седам примера се поред алтернативног суфикса *-штина* може јавити и са суфиксом *-ство*: *лукавост*, *неваљалост*, *неподобност*, *прљавост*, *рђавост*, *сиромашност* и *убогост*. Семантике именица *лукавост* и *неподобност* разликују се од значења алтернативних облика по томе што само примери на *-ост* примарно упућују на особину. Лексеме *лукавштина* и *лукавство*, *неподопштина* и *неподопство* односе се на конкретан поступак. Значењима конкурентних именица на *-ство* блиске су *прљавост* и *рђавост*, а означавају особину/стање нечега. Од њих се разликују лексеме *прљавштина* и *рђавштина* са конкретизованим значењем. Остали примери имају исту семантику са било којим од три конкурентна суфикса.

Именице на *-ост* које представљају алтернативу примерима из грађе показале су да скоро увек носе своју примарну апстрактну семантику особине. Изузетак је *потребност* са конкретизованим значењем. Трећина примера из ове групе пред-

ставља алтернативу именицама са конкретизованим значењем, док се код осталих не уочава већа значењска разлика. Примери на *-ост* су фреквентнији због продуктивнијег суфикса, док су примери на *-итина* често стилски маркирани.

4.3. Суфикс *-из(а)м*

Трећи по фреквентности међу алтернативним суфиксалним морфемама јесте суфикс *-из(а)м*. Клајн (2003: 231) напомиње да је овај суфикс „најпродуктивнији, најупадљивији и најпопуларнији од свих суфикса страног порекла”, а познат је и по томе што се користи и самостално као именица. Суфикс *-из(а)м* долази на 14 основа из грађе (14,7%) као алтернатива.

Значења примера са овим суфиксом су разноврсна (Клајн, 2003), а алтернативни облици примера на *-итина* доминантно указују на лингвистичке термине од назива говора, народа и сл. Примерима (*и*)*јекавизам*, *екавизам* и *икавизам* упућује се на речи које одговарају (и)јекавском, екавском или икавском говору, за разлику од конкурентних примера на *-итина*, који се односе на начин говора и писања. Слична је ситуација и са примерима *кајкавизам*, *цакавизам* и *чакавизам*. Облицима на *-итина* именује се одређени говор или наречје, док примери са суфиксом *-из(а)м* означавају језичке особине које су својствене том говору. Такве су и лексеме са значењем језика – примери на *-из(а)м* односе се само на неке карактеристике тог језика ((*и*)*талијанизам*, *мађаризам*, *хрватизам*). Код ових примера приметно је неподударање семантике алтернативних облика.

Лексеме *американизам*, *балканизам*, *германизам* и *европеизам* означавају обележја, карактеристична својства и начин живота који се везују за различите народе (уп. *германство*, *европејство*). Сви ови примери могу у лингвистици упућивати на специфичан језички израз (нпр. *европеизам* 'реч или израз уобичајен у већини европских језика'). Међу њима се издваја *германизам* као искључиво лингвистички термин ('немачка реч, језички израз или реченички обрт употребљен, у неком другом језику'). Терминолошко значење не садрже облици са алтернативним суфиксом *-итина*, те су одређени као пејоративи. У дефиницијама примера *американиитина* и *балканиитина* упућује се на именице са суфиксом *-из(а)м*.

Без обзира на мотивну реч, анализирани именице са суфиксом *-из(а)м* означавају лингвистички термин обједињујући карактеристична својства једног говора, наречја или језика. Тиме се диференцирају од конкурентних облика са истом основом.

4.4. Суфикс *-лук*

Још један суфикс страног порекла који представља алтернативу суфиксу *-итина* у српском језику јесте *-лук*. Овај суфикс је турског порекла и најчешће је у саставу архаичних именица (Клајн, 2003). Додаје се и именичкој и придевској основи, а јавља се као алтернатива код девет примера из грађе (9,5%).

Пошто и суфикс *-лук* изводи апстрактне именице у српском језику, често је значење особине. Такве су лексеме *блесавлук*, *кукавичлук*, *мајмунлук* и *нит-*

ковлук. Значење именице *кукавичлук* (‘недостатак храбрости, смелости, велика бојажљивост, плашљивост’) само је део целокупне семантике примера *кукавити́на*, који се односи и на особину нечега што је лоше, али и на сиромаштво, беду и сл. Остали примери имају значење истоветно конкурентним облицима.

Примери *аргатлук*, *ђаволук* (в. *ђаволство*) и *поганлук* имају конкретизовано значење. Именица *аргатлук* означава ‘аргатски посао, надничење’, док је *поганлук* полисемична лексема: ‘1. прљавштина, нечистоћа. 2. раскалашан, покварен живот. 3. непристојне речи, псовке. 4. поганска вера; припадници погане вере’. Сва четири значења односе се на различите појмове који су погани, лоши. Слична значења имају и примери са суфиксом *-итина*. На примере *безобразлук* и *лоповлук* упућује се у дефиницији њихових конкурентних облика са суфиксом *-итина*. Овим именицама се доминантно означавају конкретни поступци или понашање.

Међу примерима у овој групи има више семантичких сличности. Разлика се види код примера *кукавичлук*, који одговара само једном значењу полисемичне именице *кукавити́на*. Конкретизовано значење садржи пет именица са суфиксом *-лук*.

4.5. Суфикс *-(ч)ина*

Суфикс *-ина* није једнозначан, те Клајн одваја формант *-ина*¹ „с више разних значења међу којима је најтипичније значење особине, од аугментативног суфикса *-ина*²” (2003: 95). Продуктивности овог суфикса умногоме доприноси неограниченост у погледу завршетка основе. Формант *-ина* део је и сложеног суфикса *-чина*. Иницијално *ч* настало је процесом перинтеграције. Ова суфиксална морфема служи искључиво за грађење аугментатива, за разлику од суфикса *-ина*.

Примери који се јављају са суфиксом *-(ч)ина* уз основе из грађе су *болешчина*, *врућина*, *калуђерчина*, *ленчина*, *оставина* и *ракијчина*. Под утицајем суфиксалне морфеме, наведене именице стичу аугментативно-пејоративно значење. По пејоративности су блиски облицима на *-итина*. Међу њима се издвајају лексеме *ленчина* и *оставина*. Њихова семантика упућује на конкретну особу, као и на нешто што је наслеђено. Једино *оставина* садржи суфикс *-ина*, док се у осталима јавља *-чина*.

У овој групи примера има највише семантичких поклапања међу алтернативним лексемама. Обе суфиксалне морфеме представљају сложене варијанте суфикса *-ина*. Иако постоји и формална и семантичка блискост, само шест основа из грађе може ићи уз конкурентне суфиксе *-итина* и *-(ч)ина*.

4.6. Остали алтернативни суфикси

Суфикс *-итина* може бити замењен и другим суфиксима, са којима ступа у конкурентни однос. Преостала 21 алтернативна лексема садржи 11 суфиксалних морфема: *-ија* (5 примера), *-ица* и *-ње* (по 3 примера), *-иња* и *-оћа* (по 2 примера) и појединачни суфикси *-етина* (*ракијетина*), *-ешина* (*ракијешина*), *-ило* (*млитавило*), *-чуга* (*ленчуга*), *-чура* (*ленчура*) и *-чурина* (*болешчурина*). Појединачни примери доминантно имају аугментативно и пејоративно зна-

чење, на шта утичу аугментативни суфикси *-етина*, *-ешина* и *-(ч)урина*, такође сложени од *-ина*. Са значењем особине користи се *млитавило* (в. *млитавост*), док су *ленчуга* и *ленчура* називи за конкретне особе које не воле да раде.

Примери *боемија*, *ђаволија*, *поганија*, *проклетуја* и *слободуја* садрже суфикс *-ија*. Поред значења особине, лексема *боемија* односи се и на друштво боема, док *поганија* упућује на групу штетних животиња или злих људи. Ове именице користе се у збирном значењу за људе, које настаје тако што се „појединац де-хуманизује и постаје искључиво представник друштвене групе и носилац њених обележја” (Јовановић, 2018: 486). Именица *проклетуја* у својој семантичкој структури садржи и значење ’место и околности које чине некога несрећним, у којима се тешко живи’. Сви примери осим *слободуја* већ имају бар по два конкурентна облика. Лексема *слободуја*, као и алтернатива *слобоштина*, значе исто што и мотивна реч. Фигуративно *слободуја* може именовати слободну земљу.

Суфиксална морфема *-ица* представља још један суфикс који гради лингвистичке термине. Све три именице добијене су од назива изговора: (*и*)*јекавица*, *екавица* и *икавица*. Њихово значење је исто као код алтернатива на *-итина*, што показује и упућивање на конкурентни облик у речницима (РМС; РСЈ, 2011). Суфикс *-ње* додаје се на глаголске основе из грађе, али нема значењске разлике у односу на примере са суфиксом *-итина* (нпр. *задовољење*, *неимање*). Примери са суфиксима *-иња* (*богатиња*, *проклетуња*) и *-оћа* (*потребоћа*, *самоћа*) имају значење које се јавља и код алтернативних именица, те се само формално разликују. Као једини алтернативни облик примера *самштина* издваја се *самоћа*. Користи се у истом значењу као и именица на *-итина* (’стање одвојености од људи’), али је знатно фреквентнији у употреби.

И преостале суфиксалне морфеме које се јављају као алтернативе суфиксу *-итина* граде именице са идентичним значењем. Поред апстрактног значења особине које је најзаступљеније, јавља се и аугментативно значење, док поједини примери имају конкретизовану семантику (*ђаволија*, *потребоћа* и сл.). Суфикс *-ица* овде се користи само за лингвистичке термине.

4.7. Дискусија о конкурентности суфиксалних морфема

Две трећине ексцерпираних грађа (65 примера; 68,4%) осим *-итина* може садржати неку другу суфиксалну морфему. На основу анализе уочено је да су следеће алтернативе суфиксу *-итина* најфреквентније: *-ство*, *-ост*, *-и(з)ам*, *-лук*, *-(ч)ина* и *-ија*. Остали суфикси јављају се у мање од пет облика. Њихова конкурентност огледа се у нивовима примера од исте мотивне речи. Појава конкурентности суфиксалних морфема је распрострањена до те мере да се не престано стварају нови облици додавањем различитих суфикса, што сведочи да је „стваралачка способност нашег народа у језику изванредно изразита” (Радуловић, 1956: 106). Осим семантичке разлике, значајан критеријум за издвајање једног од конкурентних облика представља фреквентност у употреби, што ћемо испитати на основу *Српског мрежног корнуса* (SrWaC)⁴.

⁴ Као извор примера употребе алтернативних лексема из грађе користимо овај електронски

Једна основа из грађе може се комбиновати са највише четири конкурентна суфикса. Такве су основе *ђавол-*, *лен-*, *поган-*, *проклет-* и *ракиј-*. Алтернативни облици *ђаволитина*, *ђаволство*, *ђаволук* и *ђаволија* имају конкретизовано значење 'ђаволаст, враголаст, шаљив поступак'. У речницима ови примери упућују једни на друге, што указује на семантичку блискост. Најфреквентнији облик је *ђаволија* (јавља се 15 пута), док за пример *ђаволитина* нема потврда у електронском корпусу (SrWaC). Именице *ленитина*, *ленчина*, *ленчуга* и *ленчурина* дефинишу се на следећи начин: 'особа која не воли да ради, која проводи време у нераду, беспослици' (РСЈ, 2011). Тиме је одређен њихов јединствени референт. У корпусу највише потврда имају примери *ленчуга* (191) и *ленитина* (188), док се *ленчура* уопште не користи. Трећи конкурентни низ чине лексема *поганитина*, *поганство*, *поганлук* и *поганија*. Њима се такође реферише на конкретне појединости, с тим што је овде више различитих референата. Тако *поганлук* може означавати и псовке, а *поганија* и животиње. Примери *поганитина* и *поганство* у овом низу су семантички најближи ('погано, нечасно, ружно дело'), као и најфреквентнији у употреби, а у корпусу се налази више потврда за облик са суфиксом *-итина* (27). Са основом *проклет-* граде се именице *проклеитина*, *проклетство*, *проклетија* и *проклетиња*. Међу њима има семантичких разлика, али код свих се макар једно значење односи на *проклетство* ('призивање несреће на некога, жеља да некога задеси или прати какво зло, клетва'). Стога се лексема *проклетство* најчешће користи (1928 потврда у корпусу). Друга значења упућују на лоше људе (*проклетија*), страшна места (*проклетија*, *проклетиња*) и сл. Именица *проклеитина* није потврђена у електронском корпусу. Последњи низ са четири конкурентна примера представља аугментативе од именице *ракија*: *ракиитина*, *ракијчина*, *ракијетина* и *ракијешина*. Пејоративна семантика посебно је наглашена код примера са суфиксом *-итина*, а тај облик је и најфреквентнији (јавља се 7 пута). Највећи низови алтернативних лексема показали су семантичку блискост уз невелике разлике. Облици на *-итина* у свом значењу чешће упућују на друге лексема, што указује на ниску фреквентност именица са овим суфиксом. Ипак, *поганитина* и *ракиитина* односе победу међу конкурентним облицима.

Конкурентни низови са три облика су знатно бројнији (26; 40%). Алтернативе суфиксу *-итина* су најчешће и *-ство* и *-ост*. Ове три суфиксалне морфеме додају се основама придева *лукав*, *неваљао*, *неподобан*, *прљав*, *рђав*, *сиромашан* и *убог* (в. потпоглавље 4.2). Углавном се по фреквентности издвајају именице на *-ство*: *лукавство* (1298), *неваљалство* (135) и *сиромаштво* (13421). У два низа победу односе облици са суфиксом *-итина*: *неподошитина* (178) и *прљавитина* (2529). Честа је и конкурентност суфикса *-ство* и *-из(а)м* са суфиксом *-итина*, а они се додају следећим основама: *балкан-*, *герман-*, *европеј-*, *епикуреј-*, *(и)талијан-* и *мађар-*. Суфикси *-итина* и *-ство* и овде су алтернативни, а примери које изводе су веома блиски по значењу. Примери на *-из(а)м* реферишу на карактеристично својство везано за одређени народ или на језички израз ((*и*)талијани-

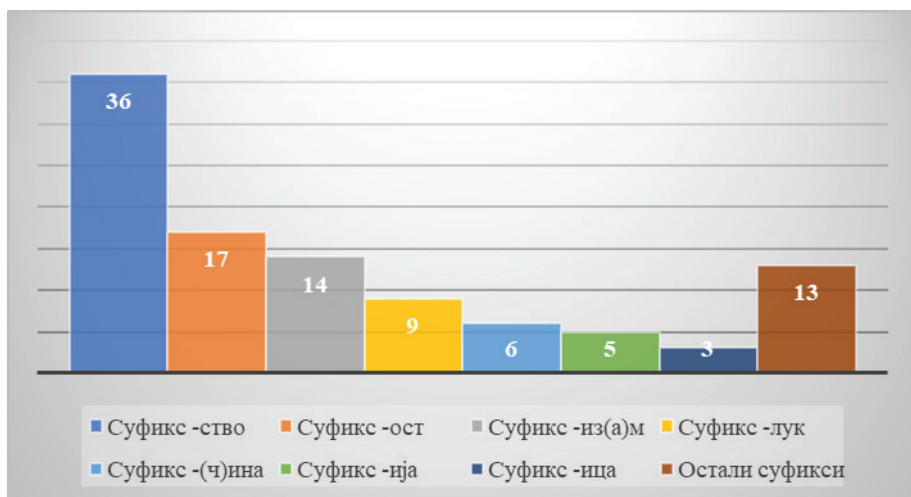
корпус будући да представља језик у различитим дискурсима и функционалним стиливима, а обухвата знатан број примера.

зам, германизам, мађаризам). Само епикуреизам има нешто другачију семантику: 'учење грчког филозофа Епикура о задовољству као највишем добру и мерилу вредности; схватање да је смисао човековог живота телесно уживање'. Код овог примера конкурентни облици упућују на именицу са суфиксом *-из(а)м*. По фреквентности, овде такође побеђује облик на *-ство*. Примери *балканизам* (62) и *германизам* (74) једини су у којима је облик на *-изам* фреквентнији од других. На основе *екав-*, *(и)јекав-* и *икав-* долазе суфикси *-итина*, *-из(а)м* и *-ица*. Једина разлика у значењу наведених лингвистичких термина уочава се код примера са суфиксом *-из(а)м*, који се односе на конкретне речи карактеристичне за тај говор. Примери из електронског корпуса (SrWaC) показују да се најчешће користе облици са суфиксом *-ица*. Од придева *безобразан* и *блесав* настају конкурентни низови са суфиксима *-итина*, *-ост* и *-лук*. У овим низовима издвајају се лексеме *безобразност* и *блесавост* са значењем особине, док примери на *-итина* и *-лук* именују конкретне поступке. Лексеме са највише потврда у корпусу су *безобразлук* (2523) и *блесавост* (28). У анализираним низовима са три облика показано је да се примери на *-итина* најчешће по значењу везују за један облик са другим суфиксом, док се други облик семантички разликује, те су слабије фреквентни у употреби.

Сви остали примери на *-итина* који имају алтернативу јављају се са само једним конкурентним обликом (34 примера; 52,3%). Такви су *буржујитина*, *галијоштина*, *јеврејитина*, *туђинитина* и др. (алтернативе садрже *-ство*); *инокоитина*, *опранитина* и др. (алтернативе садрже *-ост*); *кајкавитина*, *чакавитина* и др. (алтернативе садрже *-из(а)м*); *лоповитина* и *мајмунитина* (алтернативе садрже *-лук*) и др. Њихов однос представљен је током анализе алтернативних суфиксалних морфема. Испитивање фреквентности показало је да се најчешће користе облици са алтернативним суфиксима, док се примери са суфиксом *-итина* ретко издвајају (нпр. *галијоштина*, *кајкавитина*, *чакавитина*).

5. Закључак

Ексерцирани примери са суфиксом *-итина* (95) анализирани су са творбеног и семантичког аспекта, а истакнути су и други суфикси који се могу додати истим основама. Суфикс *-итина* најчешће долази на придевске и именичке основе, док се један део грађе може двоструко мотивисати (28%). Значење примера из грађе доминантно упућује на апстрактне особине, међу којима су и примери са конкретизованим значењем поступака, особа, места и сл. (нпр. *потрепитина*). Осим тога, у грађи се налазе и аугментативне именице, као и лингвистички термини. На основу конкурентних суфиксалних морфема издвојена су 103 примера као алтернативе примерима из грађе.

Графикон 1. Алтернативни суфикси

Већина именица на *-итина* може имати творбену алтернативу (68%). Укупно 16 суфиксалних морфема учествује у конкуренцији са суфиксом *-итина* (в. Графикон 1), од којих на највише основа долазе *-ство*, *-ост*, *-и(з)ам*, *-лук*, *-(ч)ина* и *-ија*. Чак шест конкурентних суфикса јавља се у само једном примеру. Апстрактна лексика заузима највећи део грађе, те се и међу суфиксима који представљају алтернативу суфиксу *-итина* јављају најпродуктивније суфиксалне морфеме за грађење апстрактних именица. Разлике међу алтернативним облицима огледају се на семантичком плану: суфикс *-итина* даје одређеније значење именици и стилски је маркира. Стога се у речницима често упућује на алтернативне облике који су фреквентнији и уобичајенији у језику.

Конкурентност суфикса утиче на формирање низова примера са истом творбеном основом. Са четири алтернативна суфикса јавља се пет основа (*ђавол-*, *лен-*, *поган-*, *проклет-* и *ракиј-*), са три се комбинује 26 основа, док су најчешће два облика у конкуренцији (34). Истакнута је конкурентност *-итина* : *-ство* : *-ост* (нпр. *лукав-*) или *-итина* : *-ство* : *-из(а)м* (нпр. *балкан-*). Аугментативни суфикси који представљају алтернативу суфиксу *-итина* су друге сложене варијанте од *-ина*: *-(ч)ина*, *-етина*, *-ешина* и *-(ч)урина*. Семантика конкурентних примера је слична, а само се поједини примери издвајају (нпр. *прљавитина* има конкретизовано значење; *безобразност* има значење особине; *германизам* је лингвистички термин). Употреба анализираних лексема у *Српском мрежном корпусу* потврдила је слабу фреквентност именица из грађе, а само је у седам низова (11%) суфикс *-итина* победио конкуренцију (нпр. *кајкавитина*, *прљавитина*).

Оно што посебно карактерише већину именица из грађе јесте сема пејоративности. У Матичиним речницима се неретко наводи *пеј.* или *погрд.* испред дефиниције ексцерпираних лексема, што указује на доминантну пејоративну семантику именица на *-итина* у српском језику. С обзиром на то да код алтернативних примера нема таквог значења, оно проистиче из самог суфикса.

Прилог

Именице са суфиксом *-штина*

(и)јекавштина	енглештина	опранштина
(и)галијанштина	епикурејштина	оставштина
азијаштина	задовољштина	пацовштина
американштина	закупштина	племенштина
арапштина	икавштина	поганштина
аргаштина	инокоштина	потрепштина
аустријанштина	јеврејштина	превејанштина
балканштина	кајкавштина	приставштина
безобраштина	калауштина	прљавштина
блесавштина	калуђерштина	проклештина
богаштина	камелеонштина	ракиштина
боемштина	карамазовштина	рђавштина
болештина	кинештина	револверштина
бугарштина	кукавштина	самрштина
будалаштина	латинштина	самштина
буржујштина	ленштина/лењштина	сиромаштина
вањштина	лоповштина	скупштина
врућинштина	лукавштина	слабоштина
галијоштина	лупештина	слобоштина
германштина	магарештина	словенштина/славенштина
глембајевштина	мађарштина	стахановштина
гнојштина	мајмунштина	туђинштина
говедарштина	малограђанштина	тургењевштина
госпоштина	млитавштина	убоштина
грађанштина	мртавштина	фарисејштина
грубијанштина	неваљалштина	француштина
домобранштина	немаштина	хрваштина
донжуанштина	немштина	цакавштина
ђаволштина	неподопштина	цувакштина
европејштина	нитковштина	чакавштина
екавштина	обилаштина	штокавштина
емигрантштина	обломовштина	

Алтернативне лексеме

(и)јекавизам	аргатовање	богатиња
(и)јекавица	балканизам	богатство
(и)галијанизам	балканство	боемија
(и)галијанство	безобразлук	боемство
азијатство	безобразност	болешчина
американизам	блесавлук	болешчурина
аргатлук	блесавост	бугарство

буржујство	кукавичлук	поганлук
врућинчина	кукавиштво	поганство
галијотство	кукавност	потребност
германизам	ленчина	потребоћа
германство	ленчуга	превејаност
говедарство	ленчура	прљавост
господство	лоповлук	прљавство
грубијанство	лукавост	проклетија
домобранство	лукавство	проклетиња
донжуанство	лупештво	проклетство
ђаволија	мађаризам	ракијетина
ђаволство	мађарство	ракијешина
ђаволук	мајмунлук	ракијчина
европеизам	малограђанство	рђавост
европејство	млитавило	рђавство
екавизам	млитавост	самоћа
екавица	неваљалост	сиромашност
епикуреизам	неваљалство	сиромаштво
епикурејство	неимање	слободија
задовољење	неподобност	туђинство
задовољство	неподопство	убогост
икавизам	нитковлук	убоштво
икавица	нитковство	фарисејство
инокосност	обилатост	хрватизам
јеврејство	опраност	цакавизам
кајкавизам	оставина	чакавизам
калуђерчина	племенитост	
камелеонство	поганија	

Литература

- Бабић, С. (2002). *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Бечева, Н. (2000). О дублетности код деминутива и аугментатива у савременом српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 29, 1, 197–202.
- Вулетић, В. (1972). Именице са суфиксом *-щина* у руском и суфиксом *-штина* у српскохрватском језику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XV, 2, 613–629.
- Ивановић, Н. (2005). Значења изведених апстрактних именица у српском језику (на материјалу из Речника САНУ и Речника МС). *Наш језик*, XXXVI, 1–4, 86–99.
- Ивановић, Н. (2008). *Апстрактне именице у српском језику: творбени и семантички аспект*. Београд: Филолошки факултет.

- Јовановић, В. (2010). *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовановић, Ј. Б. (2018). *Лексика погрдног значења у именовану човека у српском језику* (докторска дисертација). Доступно на: <https://uvidok.rcub.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/2581/Doktorat.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [10.4.2021].
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику*. Део 2, „Суфиксација и конверзија”. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Ломпар, В. (2016). *Врсте речи и граматичка пракса (од Вука до данас)*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Маретић, Т. (1899). *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Оташевић, Ђ. (2008). *Нове речи и значења у савременом стандардном српском језику (лингвистички аспект)*. Београд: Алма.
- Павловић, М. (1961). Борба наставака у српскохрватском језику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, VI, 164–179.
- Пипер, П., и Клајн, И. (2014). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Радуловић, Ј. (1956). Аугментативно-пејоративна значења неких именица. *Наш језик*, 8, 3–4, 106–113.
- Сантана Ларио, Ј., & Валера, С. (2017). *Competing Patterns in English Affixation*. Bern: Peter Lang.
- Стакић, М. (2010). Синонимност суфикса и њихово семантичко диференцирање. *Морфо(но)лошке теме*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 64–68.
- Стакић, М. (1987). Улога перинтеграције у јужнословенској именској деривацији. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 16, 1, 177–183.
- Стевановић, М. (1986). *Савремени српскохрватски језик*. Део 1. Београд: Научна књига.
- Стојановић, Б. (2012). Имена особина (nomina essendi). *Годишњак за српски језик*, XXV, 12, 149–170.
- Стојановић, С. (2000). Конкуренција афиксалних морфема у српском језику у поређењу са енглеским. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 29/1: 203–213.
- Ђорић, Б. (2008). *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Хохлова, Н. (2014). Understanding of abstract nouns in linguistic disciplines. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 136, 8–11.

Извори

- Николић, М. (2000). *Обратни речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.

РСЈ (2011): М. Николић (ур.). *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
SrWaC: *Српски мрежни корпус (Serbian Web Corpus)*, <http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/corp_info?corpname=srwac>.

Ђорђе Шуњеварић

ALTERNATIVES OF THE DERIVATIONAL SUFFIX *-ŠTINA* IN THE WORD FORMATION OF NOUNS IN SERBIAN

Summary

All nouns with the suffix *-ština* in the Serbian language were taken as the subject of analysis. The corpus was excerpted from the *Obratni rečnik srpskoga jezika* by M. Nikolić and it consists of 95 lexemes. Given the low productivity of the suffix *-ština* in Serbian, it is expected that nouns from the corpus can be used with an alternative suffix. The aim of this research is to see which suffixes can be an alternative to the suffix *-ština*, as well as to examine the semantic similarity of lexemes with alternative suffixes. The meanings of the examples from the corpus were determined based on the dictionaries of Matica Srpska, and nouns with different suffixes added to the same bases were also found among them. The analysis of the examples shows that the abstract lexicon is dominant, where *-stvo* and *-ost* most often appear as alternatives to the suffix *-ština*. Nouns with an augmentative and pejorative meaning can, in addition to *-ština*, be built with the suffix *-(č)ina*, *-etina*, etc. (*rakiština*: *rakijčina*, *rakijetina*). Research has confirmed that almost every noun ending in *-ština* can achieve an identical meaning with an alternative suffix. A total of 16 suffixes are added to bases from the corpus as an alternative. However, the suffix *-ština* often affects the pejorative nuance of the meaning of the example from the corpus.

dj.sunjevaric-15757@filfak.ni.ac.rs